

АКТУАЛЬНО

Зберігати букові праліси Карпат як об'єкт Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО

Нова книжка відомого професора-природоохоронця Федора Гамора «Від української ініціативи — до транс'європейського об'єкта Всесвітньої природної спадщини» щойно побачила світ. Про актуальність 300-сторінкового видання (**на знімку**) засвідчує уже той факт, що її видано за фінансової підтримки обласної ради (голова — Михайло Рівіс) та облдержадміністрації (голова — Ігор Бондаренко).

Це п'ята книжка за три роки, в якій європейського визнання учений, доктор біологічних наук, професор, заслужений природоохоронець України, заступник директора Карпатського біосферного заповідника аргументовано та обширно інформує суспільство про досвід збереження унікальних українських природних і культурних цінностей, акцентуючи водночас на проблемах запровадження у Карпатському регіоні стратегії сталого розвитку.

У цьому ж виданні ґрунтовно розглядаються актуальні питання з історії створення та менеджменту транснаціонального серійного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». Висвітлюється багаторічний досвід європейської екологічної співпраці та погляди швейцарських, німецьких і українських експертів на проблеми збереження пралісів. Привертається увага до міжнародних наукових форумів, які започаткували підготовку цієї номінації та розгортання європейського процесу збереження старовікових букових лісів.

Федір Гамор

ВІД УКРАЇНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ —
ДО ТРАНС'ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОБ'ЄКТА
ВСЕСВІТНЬОЇ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ

Тут доречно нагадати, що об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи», ініційований завдяки зусиллям автора цієї книжки — серед 12 європейських країн, які входять до нього, українська частка займає майже 30 відсотків його площі.

Фоторепродукція автора.

У дошкільного закладу — ювілей

В Ужгороді дитячий дошкільний заклад комбінованого типу — садочок № 20 — відзначив піввіковий ювілей. Із 1988 року там працюють групи для дітей із вадами зору і мовлення, на той час це був перший такий заклад у Закарпатській області. Нині у садочку виховують 240 дітей, працюють кваліфіковані педагоги, деякі — з перших днів його створення.

Привітати вихователів, спеціалістів із корекції мовлення та зору прийшли міський голова Богдан Андрій, секретар міськради і куратор освітніх закладів Андріана Сушко, керівник управління освіти Наталія Мухомедьянова. Було вручено грамоти міської ради вихователям дошкільних груп Наталії Лашкай, Марії Крисі, помічнику вихователя Ганні Зубко, технічним працівникам Марії Куцки, Павлу Мушинському. Для потреб садочка отримав сертифікати на 20 тисяч гривень, зокрема і на обладнання для кабінету тифлопедагогіки.

Через скелі до персикового раю

Працьовиті руки перетворили гірські схили на квітучий сад

РЕАЛІЇ

Торік господар саду на виноградівській Чорній горі Дмитро Боднарюк видалив 150 персикових дерев. Це було сміливе рішення задля оновлення саду і закладки нових сортів з більш привабливими характеристиками. Але попри відсутність аж півтори сотні плодоносних дерев для сім'ї Боднарюків роботи вистачало: персики цьогоріч вродили надзвичайно щедро, десятки сортів досягали «позмінно», тому родина працювала без перепочинку. Дмитро переконався, що двоє з половиною гектарів для вирощування елітного фрукту більш ніж достатньо. Після двадцяти років прийшла мудрість садовода — він воліє оновити сад, прищепити нові європейські сорти, поекспериментувати, отримати задоволення не від кількості, а від сортів відкриттів. На захищених площах прийнялися нові дерева — плоскі інжирні, які мають особливі смакові якості, плоди досягають ста грамів, Роял Тайм, Роял Глорі, Шугар Тайм, Гарбінер... Висукані сорти, вшуканий сад.

Дерева ростуть каскадом на терасах, тобто на східниках, закріплених камінням, яке створює унікальні умови для вирощування фруктів на горі, утримує в ґрунті тепло. Удень каміння сильно нагрівається, а вночі накопичене тепло переходить у ґрунт до коріння рослини.

Щоб досягти цих вершин, Дмитрові й уже покійному братові Степанові довелося долати економічні перепони, які переживала разом з ними і вся Україна.

Землю виділили лише після «кулемета»

...Усе починалося на зламі 1990-х, у час очікування змін і намагання щось вирішити самостійно. Дмитро і Степан на процеси дивилися не так з політичного, як із господарського боку. І вирішили започаткувати фермерський рух. Спроби Боднарюків добитися землі для вирощування сільгосппродукції довго не мали успіху, хоча вільні масиви на той час були. Нарешті на одному з форумів Дмитро не стримався, вийшов на трибуну й заявив, що влада своїм опором, стримуванням приватного фермерства штовхає людей «брати в руки кулемет». Чи то цей виступ, чи нові рішення на рівні Києва були причиною, але братам нарешті запропонували землю на Чорній горі.

— Скільки вам треба? — запитали в міськраді.

— По 25 соток, — відказав Дмитро.

— Чому по 25? — озвався один із чиновників. — Беріть по гектару! Він явно насміхався з фермерів-початківців і, напевне, знав, чому. Землю Боднарюкам виділяли найгіршу — під самою вершиною Чорної гори, висота якої 565 метрів над рівнем моря. Бідний ґрунт упереміш із камінням та валунами переважно вулканічного походження міг привабити хіба що сліпого. Досвідчені агрономи тільки поспівчували садівникам-початківцям. «Нич із тої землі не буде... Там усе вимерзне». Та Боднарюки мали не лише впевненість, а й власні ідеї, які виникли не на голому місці. Беручи землю, вони вирішили зайнятися цілком конкретною культурою — персиками. І не випадково.

— Колись я працював на плодоконсервному заводі й був шокований ціною на персики, — розповідає Дмитро. — Для переробки привозили не відбірні плоди а, скажемо так, «сміття». І воно коштувало тоді 4 карбованці за кіло! Тобто в 40 разів більше, ніж яблука, дорожче за будь-які фрукти. Причому завод забирив урожай без жодних обмежень. Якраз ідея вирощувати персики й здавати на переробний завод підштовхнула до садівництва.

Контраргументів для того, щоб відмовитися від задуму, було більш ніж достатньо. Відсутність потрібних знань, важкодоступність самої ділянки (щоб добратися до неї під вершину, треба витратити сотні калорій), повне запустіння землі. Та й із близьких мало хто підтримував ідею. Брати ж не лише наполягали на своєму, а й вирішили присвятити себе персикам усерйоз, тобто залишити роботу на підприємстві й зайнятися лише садівництвом.

Але початок не обіцяв нічого доброго. Далі не всі досвідчені садівники Берегівського району хотіли допомогти молодим фермерам. «Нічого у вас не получится. Персик росте тільки у нас, в Бені», — спокійно, але зверхньо відказав один із садівників-угорців, що привіз продавати персики на виноградівський базар. Але інший колега був більш товариський, допоміг придбати саджанці, дав цінні поради. Традиційні сорти з науково-дослідного інституту стали першими деревами, на які зробили ставку Дмитро з братом. Згодом виявилось, що рекомендовані — далеко не найкращий варіант, щоб робити з цього бізнесу. Тим паче що сорт Київський та його подібні більше підходили для промислової переробки, а не для продажу в свіжому вигляді. А заводи на той час уже стояли...

— Ні ті, хто виділяв у 1992 році нам з братом землю на самій верхотурі, ні будь-хто інший не здогадувався, що саме ця вершина просто унікальна. За своїми кліматичними особливостями дуже мало географічних точок Європи можуть порівнятися з Чорною горою. В Україні подібних місцин, певне, взагалі немає. За ці чверть століття, наприклад, у Криму й Молдові персикові сади вимерзли 5–8 разів, а на Чорній

Дмитро Боднарюк демонструє свій урожай.

горі поки що не було жодного випадку! Справа в тому, що навіть узимку схил гори, тераси якої викладені з вулканічного каміння, акумулює тепло сонця і протягом ночі виділяє його, що не дає деревам замерзати. Причому різниця між температурою на вершині й біля підніжжя разюча. (Не забуваймо, що коли вгорі є ще сонячне світло, місто внизу вже вкрите зимовими сутінками). Причому, коли серед зими копаємо там черговий басейн, сонце пригріває так, що доводиться знімати одягу аж до сорочок. Навіть устигаємо трохи засмагнути. Коли ж під вечір спускаємося, температура падає з кожним кроком униз, і в самому Виноградіві термометр показує 5 градусів морозу! — розповідає Дмитро.

Порятунок від зневоднення — басейни серед дерев

У персиковому саду Боднарюків не один десяток басейнів. Вони заповнені дощовою водою, а також водою з гірського потічка, до якого брати проклали кілометр труб. Кожен із таких басейнів — завглибшки в середньому два метри й площею десь 20 квадратних метрів — відіграє надзвичайно важливу роль. У засушливі дні вода звідси йде на полив персикового саду, суниці та городини, яку вирощують для себе й на продаж. Кількість басейнів така, що їх вмісту цілком вистачає пережити спеку. Хоча останні роки вдаватися до спеціального поливу не доводилося — вологи якраз скільки треба, а торік було ще й занадто.

Що ясніший урожай персиків, то легше їх реалізувати. Адже попиту по всій Україні, особливо у великих містах. Але щоб приїхати за фруктами, скажемо, з Києва, підприємець повинен дуже мало географічних точок Європи можуть порівнятися з Чорною горою. В Україні подібних місцин, певне, взагалі немає. За ці чверть століття, наприклад, у Криму й Молдові персикові сади вимерзли 5–8 разів, а на Чорній

Попри зростання врожайів, із кожним роком трудитися легше. І

не тільки тому, що вже зник до такої роботи. Дмитро і Степан свого часу кожен у власному саду поставили підйомники, які працюють від дизельного генератора. До речі, наявність власної електроенергії дає змогу непогано облаштувати свій побут на горі. Адже більшу частину року проводить саме тут.

— На початку копали всю землю, вибирали зайве коріння трави, й лише потім випадково зрозуміли, що трава в саду дуже потрібна, бо втримує вологу, не дає руйнуватися корисному ґрунті, — каже наш співрозмовник. — Виходить, витрачали купу сил на зовсім не потрібну роботу. Тепер обкопуємо тільки навкруг дерева, а решта землі залишається під травою.

Такий сад може привернути увагу місцевих злодюжок. Але поживитися чужим урожаем на горі не так і просто. Братів Боднарюків у Виноградіві знали добре. Ще в молоді роки саме вони були гарантами справедливості у міжвуличних стосунках. Тому коли виріс персиковий сад, кожна спроба вломитися на їхню територію могла скінчитися плачевно. Колись двоє виноградівців, повернувшись із ув'язнення, такі спробували було винести з саду плоди. Але брати швидко вирухували «гостей» і переконали злодюжок, що таке робити не слід.

Державна допомога без відкатів недоступна?

І нарешті про перспективи. «Взагалі-то, місця для нових садів є, — каже пан Дмитро, — але не вистачає охочих працювати на горі. Ділянки навкруг і досі заростають чагарниками. Навіть заїжджі німецькі підприємці, які заклали свій персиковий сад, можуть його втратити, якщо за ним не будуть доглядати. Немає інтересу до персиків не лише в людей, а й у держави».

Боднарюки досі жодного разу не змогли скористатися бюджетними грошима, передбаченими на розвиток садівництва. Спроби законно отримати державну до-

помогу завершилися нічим. Тому що, на думку пана Дмитра, всі кошти ділилися між тими, хто їх «може» взяти. Для цього навіть не треба нічого садити, а взяти в оренду голу бідну землю, оформити під неї допомогу і... далі всі розуміють. Єдиний раз «посередники» пропонували бюджетні кошти за 30 відсотків «відкату», але фермер, звісно, не згодився.

Цією ситуацією скористалися сусіди. У рамках підтримки етнічних угорців Угорщина надає фінансову допомогу для підприємців Закарпаття.

Шоправда, й тут є свої «нюанси». Наприклад, спочатку угорські гроші і видавала допомогу тим, хто реально працює в бізнесі або фермером.

Цього року Боднарюк і сам відмовився від чергового «траншу». Допомога обкладена податком і додатковими умовами.

Замість того, щоб українська держава допомагала фермерам, доводиться ще звітувати перед кимось за отримані кошти. Тим часом рентабельність персика стрімко падає. Якщо у 1990-ті за один сезон можна було придбати нову, але пристойну машину, то зараз попри чималий урожай грошей вистачає лише на те, щоб погасити затрати. Аби мати свою копію, син влаштувався на завод...

Незважаючи на цілорічну зайнятість, Дмитро Боднарюк мало схожий на заклопотаного селянина. Він, як і раніше, виїжджає на гору на своєму спортивному велосипеді, попри клопоти встигає з друзями відпочити, пограти в теніс. Дружина Марійка теж дуже часто пропадає на Чорній горі, хоча спочатку твердо обіцяла, що працювати в саду точно не буде... Та час і звичка чоловіка все змінили...

Василь ГОРВАТ.
Виноградів.

Фото з архіву.